

ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.134

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ БАЗ ДАНИХ: ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНИЙ АНАЛІЗ

Віталій Косович

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail:kosovych_v@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6551-2686*

Проведено юридико-технічний аналіз Директиви 96/9/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р., яка є предметом імплементації у вітчизняну практику правового регулювання такого складника авторського права, як право на охорону баз даних. Здійснено оцінку цього міжнародного акта в призмі відповідності вимогам нормопроектної техніки. Встановлено, що Директива має свої юридико-технічні особливості, зокрема загалом прийнятну досконалість у випадку визначення правових термінів та встановлення основних параметрів темпоральної дії. Звернуто увагу на дещо надмірне використання оціночних понять у нормах Директиви. Використання таких понять створює можливості для національного правотворення та правозастосування, що є певною мірою позитивним, однак несе загрозу невиправданого суб'єктивізму. Запропоновано низку правил оперування оціночними нормами Директиви та Закону України «Про авторське право і суміжні права» з метою найбільш повного забезпечення правового захисту баз даних.

Ключові слова: Директиви 96/9/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р., юридична техніка, авторське право, Закон України «Про авторське право і суміжні права».

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2024.79.003>

Задекларований українською державою курс на всебічну інтеграцію у міжнародний правовий простір включає зокрема й адаптацію вітчизняного законодавства до стандартів права Європейського Союзу. Тому, дослідження особливостей у відповіднення нормативно-правових актів України до базових правових актів ЄС, що регулюють однорідні (тотожні) суспільні відносини, має актуальний характер та практичну витребовуваність.

Різні аспекти адаптації українського права до права об'єднаної Європи регулюються низкою нормативно-правових актів України та детально вивчаються науковцями в призмі закономірностей галузевої специфіки. Чимало напрацювань і щодо євроорієнтованого вдосконалення українського законодавства, присвяченого захисту інтелектуальної власності та авторського права. Варто згадати праці Ю. М. Капіци, А. Кодинця, О. П. Орлюк, Є. О. Харитонова, О. І. Харитоновой, О. С. Яворської та ін. Попри це, на нашу думку, доцільно звернути додаткову увагу на предмет імплементації у призмі його юридико-технічних характеристик. Для більш конкретного аналізу оберемо такий складник авторського права, як право на охорону баз даних.

З цієї метою необхідно проаналізувати у світлі вимог нормопроектної техніки основні міжнародні та вітчизняні правові акти, що регулюють питання захисту баз даних.

Питання, пов'язані з охороною баз даних в Україні сьогодні регулюються Законом України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX «Про авторське право і суміжні права». Цей Закон після його прийняття зазнав низки змін. З'явилися і певні новації стосовно нормативної регламентації «статусу» права на бази даних.

У світлі євроінтеграційних прагнень України науковці та практики акцентують на методологічному значенні Директиви 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р.

Зазначений міжнародний правовий акт має свої юридико-технічні особливості, вивчення яких сприяє належній імплементації європейських стандартів права на охорону баз даних у вітчизняну правову систему. Це також дозволить виокремити правоположення, що потребують впровадження в українське законодавство. З цієї метою проведемо юридико-технічний аналіз Директиви 96/9/ЄС, зокрема на предмет використання інструментарію нормопроектної техніки.

У попередніх дослідженнях ми зазначали, що на доктринальному рівні ведуть мову про дві групи складників нормопроектної техніки: ті, що стосуються змісту та форми нормативно-правових актів. До змістовних відносять: а) загальні вимоги; б) логічні правила; в) засоби формування змісту – принципи права, правові конструкції, правові дефініції, правові презумпції, правові фікції та правові аксіоми. Друга група засобів і правил стосовно форми нормативно-правового акта охоплює: а) юридичну термінологію; б) структуру нормативно-правового акта; в) його реквізити. Частина з цих наукових напрацювань стосовно інструментарію нормопроектної техніки знайшла своє відображення у Законі України № 3354-IX від 24.08.2023 р. «Про правотворчу діяльність».

Стосовно Директиви 96/9/ЄС (далі Директиви) зосередимо увагу на тих змістових та формальних засобах нормопроектної техніки, які проявляються безпосередньо у її тексті.

Визначення поняття. У ч. 2 ст. 1 Директиви дано визначення базового поняття «база даних» як зібрання незалежних творів, даних чи інших матеріалів, які систематично чи методично упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та інших засобів¹. Практично аналогічне, тільки більш конкретизоване, визначення терміна «база даних» закріплене ст. 1 Закону України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX «Про авторське право і суміжні права» (далі Законі). Як можна оцінити якісність цього визначення з позиції техніки нормопроектування. Одна з вимог, які ставляться до правових дефініцій – не використання чи мінімальне використання формально-невизначених понять. Тут таких понять, на нашу думку, принаймні три: *незалежних творів, систематично чи методично упорядковані*. Негатив такого використання: можливості широкого угляду для надання скопльованій нормативній інформації статусу «бази даних». Наприклад, у світлі поняття «методично», синоніми до якого вважають слова «послідовно», «систематично» і таке інше залежно від доповнення кореня «метод». Позитив – можливість конкретизації на національному рівні залежно від сфери діяльності, пов'язаної з авторським правом.

Ч. 1 ст. 4 встановлює, що автором бази даних є фізична особа чи група фізичних осіб, яка створила цю базу, чи, якщо це дозволяється законодавством держав-членів,

¹ Розширене визначення цього терміна запропоновано у п. 17 преамбули Директиви. Згідно з правилами нормопроектування преамбула не може містити нормативно-правових приписів, тому вважаємо як визначальне визначення подане у ст. 1 Директиви.

юридична особа, визначена власником прав за цим законодавством. Визначення можна характеризувати як таке, що має методологічний характер, оскільки надає можливість державам-членам законодавчо визначати право власності юридичних осіб на базу даних.

У ч. 2 ст. 7 Директиви знаходимо визначення термінів «*витягнення*» та «*повторне використання*» з метою конкретизації ч. 1 цієї статті, відповідно до якої держава-член передбачає право для розробника бази даних, який продемонструє, що було зроблено якісно та/чи кількісно значні інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту, запобігати витягненню та/чи повторному використанню всього вмісту бази даних чи значної її частини у якісному чи кількісному вимірі. Зауваження викликає те, що і в першому, і в другому визначеннях знаходимо оціночне поняття «*значної її частини*» (*застереження, що аналогічним до визначення поняття «база даних»*).

Однією з особливостей Директиви (це властиво багатьом основоположним міжнародним актам, наприклад, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.) численне використання оціночних понять. Для ілюстрації змодельовано таблицю:

Поряд. номер	Стаття Директиви	Припис із виділенням оціночним поняттям
1	ч. 2 ст. 1	Для цілей цієї Директиви «база даних» означає зібрання <i>незалежних</i> творів, даних чи інших матеріалів, які <i>систематично</i> чи <i>методично</i> упорядковані і доступні індивідуально за допомогою електронних та <i>інших засобів</i>
2	п. (b) ст. 5	<i>перекладу, адаптації, переробки та будь-якої іншої зміни</i>
3	п. (c) ст. 5	<i>будь-якої форми публічного розповсюдження бази даних чи її копій</i>
4	ч. 1 ст. 6	використання законним користувачем бази даних ..., що є необхідним для цілей доступу до вмісту бази даних та <i>нормального використання</i> цього вмісту, не вимагає дозволу автора бази даних
5	п. (b) ч. 2 ст. 6	<i>якщо використання відбувається виключно для цілей ілюстрування навчання чи наукового дослідження, за умов вказування джерела і якщо це виправдано необхідністю досягнення некомерційних цілей</i>
6	п. (c) ч. 2 ст. 6	<i>якщо використання відбувається для цілей державної безпеки чи для цілей адміністративного провадження чи судочинства</i>
7	ч. 3 ст. 6	ця стаття не може тлумачитися як така, що дозволяє її застосовувати у спосіб, що безпідставно перешкоджає законним інтересам власника прав чи суперечить <i>нормальному експлуатуванню</i> бази даних

8	ч. 1 ст. 7	Держава-член передбачає право для розробника бази даних, який продемонструє, що було зроблено якісно та/чи кількісно значні інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту, запобігати витягненню та/чи повторному використанню всього вмісту бази даних чи значної її частини у якісному чи кількісному вимірі
9	п. (а) ч. 2 ст. 7	« витягнення » означає постійну чи тимчасову передачу всього вмісту бази даних чи значної її частини іншому носію інформації ...
10	п. (b) ч. 2 ст. 7	« повторне використання » означає будь-яку форму оприлюднення всього вмісту бази даних чи значної її частини шляхом розповсюдження копій ...
11	ч. 5 ст. 7	не дозволяється багаторазове та систематичне витягнення і повторне використання незначних частин вмісту бази даних, що включає дії, які суперечать нормальному експлуатуванню бази даних чи які невиправдано завдають шкоди законним інтересам розробника бази даних
12	ч. 1 ст. 8	розробник бази даних, яка оприлюднюється у будь-який спосіб, не може перешкоджати законному користувачу бази даних витягати та/чи повторно використовувати для будь-яких цілей незначні частини її вмісту ...
13	ч. 2 ст. 8	законний користувач бази даних, яка оприлюднюється у будь-який спосіб, не може виконувати такі дії, які суперечать нормальному експлуатуванню бази даних чи невиправдано завдають шкоди законним інтересам розробника бази даних
14	п. (а) ст. 9	у разі витягнення для особистих цілей вмісту неелектронної бази даних
15	п. (b) ст. 9	у разі витягнення для цілей ілюстрування навчання чи наукового дослідження, за умови вказування джерела і якщо це виправдано необхідністю досягнення некомерційних цілей
16	п. (с) ст. 9	у разі витягнення та повторного використання для цілей державної безпеки чи для цілей адміністративного провадження або судочинства
17	ч. 3 ст. 10	будь-яка значна зміна вмісту бази даних у якісному чи кількісному вимірі, включаючи будь-яку значну зміну внаслідок накопичення послідовних доповнень, вилучень чи змін, що призводить до того, що база даних розглядається як значне нове інвестування у якісному чи кількісному вимірі ...

18	ст. 12	держави-члени забезпечують належні засоби правового захисту стосовно порушень прав, передбачених цією Директивою
19	ст. 13	ця Директива не перешкоджає положенням, що стосуються, зокрема, авторського права, ... які входять до бази даних, ..., законодавства про обмежуючі дії та несправедливу конкуренцію ...

Як зазначалося, перенасиченість Директиви оціночними поняттями створює для держав, які імплементують її норми в національне законодавство, можливість для певної «творчості». Тому, на нашу думку, задля запобігання надмірному суб'єктивізму в процесі правотворчості, правотлумачення та правозастосування доцільно дотримуватись низки правил, а саме:

– не допускати надмірне використання тих же оціночних понять у нормах національного права. На нашу думку, певне застереження у цьому плані викликає ч. 8 ст. 21 Закону України від 1 грудня 2022 р. № 2811-IX «Про авторське право і суміжні права», в якій вказано, що: «будь-яка **істотна зміна** вмісту бази даних у кількісному чи якісному вимірі, зокрема будь-яка **істотна зміна**, що впливає з накопичення доповнень, вилучень або послідовних змін, яка дозволяє зробити висновок, що йдеться про **суттєвий**, визначений **якісно і кількісно внесок**, надає базі даних, яка є результатом таких змін, окремий строк правової охорони...». Використання оціночних понять «істотна зміна» та «суттєвий внесок» у поєднанні із не у повному обсязі формально визначеними поняттями «кількісно» та «якісно» може створювати передумови для невиправданого суб'єктивного підходу суб'єктів реалізації та застосування вказаної норми;

Україна декларує визнання верховенства принципів та норм міжнародного права. Це зобов'язує дотримуватись двох правил. Перше: в національному законодавстві мають зазвичай використовуватись ті оціночні поняття, які містяться у міжнародних актах (у нашому випадку Директиві). Друге: розуміння змісту норм з оціночними поняттями в процесі їх застосування та правозастосовна інтерпретація оціночних понять мають відповідати міжнародній юридичній практиці. Так, затверджена свого часу Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, серед інших джерел *acquis communautaire*, поширюється також на директиву. Інтелектуальна власність у Програмі визначається однією із пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація. Окрім того, одним із важливих завдань адаптації національного законодавства є забезпечення розробки глосарію термінів *acquis communautaire* для адекватності їхнього розуміння та уніфікованого застосування у процесі адаптації, а також розробки і запровадження єдиних вимог до перекладів актів *acquis communautaire* на українську мову, створення централізованої системи перекладів [2];

– у випадку, коли йдеться про нормативну регламентацію певним чином тотожних правовідносин різними нормативно-правовими приписами, використання оціночних понять, на нашу думку, повинно бути уніфікованим. У цьому ракурсі виникає питання стосовно оціночних понять у ч. 4 ст. 21 Закону «якісно та/або кількісно **значний внесок**» та ч. 8 цієї статті «**суттєвий**, визначений **якісно і кількісно внесок**». Терміни «значний» та «суттєвий» мають однакове чи різне змістовне навантаження? З цього приводу науковці зазначають, що законодавець свідомо залишив поняття якісних та кількісних інвестицій не визначеними, щоб їх

можна було тлумачити в кожному конкретному випадку судами [3]. Так, у Рішенні Суду Великої Палати від 9 листопада 2004 року в Справі № С-203/02 вираз «якісно та/чи кількісно значні інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту...» слід розуміти як посилення на ресурси, які використовуються для пошуку існуючих самостійних матеріалів та зібрання їх у базу даних. Це не покриває ресурси, що використовуються для створення матеріалів, які складають вміст бази даних. Щодо тлумачення виразу «...значної її частини у якісному чи кількісному вимірі», то слід виходити з об'єму даних, вилучених із бази даних та/або повторно використаних. На думку Великої Палати, їх необхідно оцінювати відносно загального обсягу вмісту бази даних, а будь-яка частина, що не відповідає визначенню значної частини, підпадає під визначення як несуттєва (незначна) частина [4]. Отож поняття «значний» чи «суттєвий» у судовій практиці фактично розуміються як синонімічні поняття, що потребують оцінки при вирішенні конкретних справ;

– інтерпретація та застосування оціночних понять, що містяться у правових нормах, які визначають юридичний статус баз даних у Законі, загалом повинні відповідати практиці інтерпретації та застосування аналогічних оціночних понять, використаних у нормах цивільного й авторського зокрема права. В цьому контексті привертає увагу таке поняття Директиви, як «значні інвестиції». До прикладу, в нормах інвестиційного законодавства під цим поняттям розуміються власні або залучені кошти інвестора із значними інвестиціями та/або заявника, які вкладаються в об'єкти інвестування у процесі реалізації інвестиційного проекту зі значними інвестиціями [1]. Однак таке тлумачення не зовсім застосовне до баз даних, оскільки тут слід виходити з більш широкого розуміння інвестицій. І чинний Закон України «Про авторське право і суміжні права» у ч. 4 ст. 21 більш слушно оперує поняттям «значний внесок». Тому, на практиці не завжди можливим є однакове тлумачення аналогічних понять, оскільки вони можуть мати різне змістовне навантаження залежно від сфери застосування;

– соціально-значущі складові, передбачені оціночним поняттям Закону, повинні тлумачитись та застосовуватись відповідно до наявних у юридичній теорії та практиці знань про них;

– розуміння оціночних понять Закону повинно бути співвідносним із його сприйняттям та баченням суспільством, відповідати правовій свідомості суб'єктів права.

Уваги в позитивному плані заслуговує наявність у Директиві положень стосовно темпоральної дії її норм. Наявність таких норм у вітчизняному законодавстві тривалий час була певною проблемою. Навіть у багатьох законах України відповідні положення були дуже часто відсутні. Закон України «Про правотворчу діяльність» серед переліку структурних складових нормативно-правового акта передбачає як необхідні (відповідно до ст. 39) перехідні положення та (відповідно до ст. 40) прикінцеві положення нормативно-правового акта, в яких повинні закріплюватись основні параметри дії нормативно-правового акта в часі.

Директива містить два відповідні нормативно-правові приписи. У ч. 1 ст. 14 вказано: «захист відповідно до цієї Директиви стосовно авторського права також надається відносно баз даних, які створені до дня, про який йдеться в статті 16 (1), і які на цю дату відповідають вимогам, встановленим цією Директивою щодо захисту авторського права на бази даних». Ч. 3 цієї статті закріплює: «захист відповідно до положень цієї Директиви стосовно права, передбаченого в статті 7, також надається стосовно баз даних, створення яких було завершено не пізніше п'ятнадцяти років до дня, вказаного в статті 16 (1), і які на цей день відповідали вимогам, встановленим в статті 7». Відповідно до ч. 5 цієї статті: «у разі бази даних, створення якої було

завершене не пізніше, як за п'ятнадцять років до дня, вказаного в статті 16 (1), строк захисту, передбачений в статті 7, закінчується через п'ятнадцять років з першого січня, яке настає після цього дня». Вказаному нормативному припису відповідає нормативно-правовий припис, закріплений ч. 7 ст. 21 Закону. Можемо робити висновок про відповідність українського законодавства міжнародним стандартам.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що сьогодні основним правовим актом, який визначає правовий захист баз даних на міжнародному рівні, є Директива 96/9/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про правовий захист баз даних» від 11 березня 1996 р. Оцінюючи цей правовий документ у світлі вимог нормопроектної техніки, варто зазначити його загалом прийнятну досконалість у випадку визначення правових термінів та встановлення основних параметрів темпоральної дії. Водночас певні питання виникають стосовно, на наш погляд, дещо надмірного використання оціночних понять у нормах Директиви. Використання таких понять створює широкі можливості для національного правотворення та правозастосування, що є певною мірою позитивним, однак несе загрозу невиправданого суб'єктивізму. Тому, постає необхідність дотримання певних (зокрема запропонованих і нами) правил оперування оціночними нормами Директиви та Закону України «Про авторське право і суміжні права» з метою найбільш повного забезпечення правового захисту баз даних.

Сьогодні на рівні ЄС є низка правових актів, що встановлюють вимоги до якості правових актів ЄС у світлі юридичної техніки. Оцінка відповідності Директиви цим юридико-технічним параметрам може бути проведена в межах окремого дослідження.

Список використаних джерел

1. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні : Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України; Програма, Перелік від 18.03.2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.
3. Almeida de G. S., Abreu G. F. Crowdsourced Databases and Sui Generis Rights. 2021. 21 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/353818953_Crowdsourced_Databases_and_Sui_Generis_Rights.
4. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 November 2004. The British Horseracing Board Ltd and Others v William Hill Organization Ltd. Case C-203/02. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-203/02>.

References

1. *Pro derzhavnu pidtryмку investytsiinykh proektiv iz znachnymy investytsiiamy v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 17.12.2020 № 1116-IX*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>.
2. *Pro Zahalnoderzhavnu prohramu adaptatsii zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu : Zakon Ukrainy; Prohrama, Perelik vid 18.03.2004 № 1629-IV*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.
3. Almeida, de G. S., Abreu, G. F. *Crowdsourced Databases and Sui Generis Rights*. 2021. 21 p. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/353818953_Crowdsourced_Databases_and_Sui_Generis_Rights.

4. *Judgment of the Court (Grand Chamber) of 9 November 2004. The British Horseracing Board Ltd and Others v William Hill Organization Ltd. Case C-203/02.* Retrieved from: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-203/02>.

INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF DATABASES: LEGAL AND TECHNICAL ANALYSIS

Vitaliy Kosovych

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: kosovych_v@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-6551-2686*

The article provides a legal and technical analysis of Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council “On the Legal Protection of Databases” dated March 11, 1996, which is the subject of implementation into the domestic practice of legal regulation of such a component of copyright law as the right to protect databases. The author evaluates this international act in terms of compliance with the requirements of the legislative drafting technique. It is established that the Directive has its own legal and technical features, in particular, a generally acceptable level of precision in defining legal terms and establishing the main parameters of temporal applicability.

Attention is drawn to the somewhat excessive use of evaluative concepts in the provisions of the Directive. The use of such concepts creates broad opportunities for national lawmaking and law enforcement, which is positive in a certain way, but also poses the risk of unjustified subjectivity. The author proposes a set of rules for operating with the evaluative provisions of the Directive and the Law of Ukraine “On Copyright and Related Rights” to ensure the most comprehensive legal protection of databases, namely:

- to prevent excessive use of the same evaluative concepts in the national law provisions. A particular concern in this regard is part 8, Article 21 of the Law of Ukraine No. 2811-IX “On Copyright and Related Rights” dated 1 December 2022;

- national legislation should generally implement these evaluative concepts found in international acts (in our case, the Directive). Understanding of the content of provisions with evaluative concepts in the process of their application and law enforcement interpretation of evaluative concepts should be in line with international legal practice;

- in cases where the regulation of somewhat identical legal relations is governed by different normative legal provisions, the use of evaluative concepts, in our opinion, should be standardized. In this context, the question arises regarding the evaluative concepts in part 4, Article 21 of the Law “qualitatively and/or quantitatively significant contribution” and part 8 of this Article “a substantial contribution, defined qualitatively and quantitatively”. Do the terms “significant” and “substantial” carry the same or different meanings?

- the interpretation and application of evaluative concepts contained in the legal norms defining the legal status of databases in the Law should generally align with the practice of interpretation and application of similar evaluative concepts used in civil and copyright law in particular;

- socially significant components, as provided by the evaluative concepts in the Law, should be interpreted and applied in accordance with the existing knowledge of them in legal theory and practice;

– the understanding of the evaluative concepts of the Law should align with its perception and vision of the society, as well as correspond to the legal consciousness of the subjects of law.

The author points out the need for additional study of the Directive's compliance with the legal and technical requirements for the quality of legal acts, as set out in the recommendations of the EU bodies.

Keywords: Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council "On the Legal Protection of Databases" of March 11, 1996; legal drafting technique, copyright law, Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights".

*Стаття: надійшла до редакції 09.09.2024
прийнята до друку 19.11.2024*